

Uroš Čemalović, Jovica Pavlović,
Stefan Stojaković

Na šta mislimo kada kažemo...
**Energetska tranzicija kroz prekograničnu
međuopštinsku saradnju**

Beograd, 2023.

EDICIJA TRG

Urednici edicije:

Bojana Radovanović, Ivica Mladenović

Naslov:

Na šta mislimo kada kažemo...
Energetska tranzicija kroz
prekograničnu međuoopštinsku saradnju

Autori:

Uroš Ćemalović, viši naučni saradnik, Institut za evropske studije, Beograd
Jovica Pavlović, naučni saradnik, Institut za evropske studije, Beograd
Stefan Stojaković, Bosch Srbija, Beograd

Izdavač:

Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerzitet u Beogradu;
Institut za demokratski angažman jugoistočne Evrope

Dizajn korica:

Nikola Stevanović

Prelom:

Sonja Nikolić, Tijana Baltić

Mesto i godina izdanja:

Beograd, 2023

ISBN:

978-86-82324-41-6

Štampa:

Donat Graf, Beograd

Tiraž:

100 primeraka

**INSTITUT
ZA FILOZOFIJU
I DRUŠTVENU
TEORIJU**

**FONDACIJA ZA
OTVORENO DRUŠTVO**
SRBIA

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Program stipendija (*fellowship*) Fondacije za otvoreno društvo – drugi ciklus“ koji realizuje Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu u partnerstvu sa Institutom za demokratski angažman jugoistočne Evrope, uz podršku Fondacije za otvoreno društvo. Stavovi izrečeni u tekstu predstavljaju stavove autora.

SADRŽAJ:

Uvod.....	1
Osnovne odlike poželjnog modela.....	3
Osnovne odlike trenutnog stanja.....	7
Osnovne preporuke za reforme postojećih javnih politika..	12
Bibliografija.....	16

Na šta mislimo kada kažemo...

Energetska tranzicija kroz prekograničnu međupštinsku saradnju

Uvod

Pitanje zaštite životne sredine, shvaćeno u svom najširem značenju, svakodnevno dobija na aktuelnosti kako na međunarodnom nivou, tako i u gotovo svim državama sveta. Već se teško mogu pobrojati raznovrsni pravni, politički, programski, analitički, naučni i medijski akti, dokumenti i napisi u kojima se ovo pitanje tretira iz brojnih, različitih uglova, sa raznorodnim agendama i namerama, u kojima se formulišu šarolike obavezujuće norme, zaključci, preporuke i predviđanja, a često i manje ili više kredibilni katastrofični scenariji, pa i crnohumorne, otužne ili opasne teorije zavere. Međutim, jednu od konstanti predstavlja nalaz da je energetska tranzicija – odnosno fundamentalna promena paradigme kada su u pitanju načini na koje energiju, proizvodimo, skladištimo, transportujemo i trošimo – ugaoni kamen svake dugotrajne borbe za zaštitu životne sredine, kao i nastojanja da se smanje efekti

klimatskih promena. Ipak, kako su pokazala brojna kredibilna socio-ekonomska istraživanja,¹ pitanje energetske tranzicije – iako je presudno kako za održanje fragilnog ekološkog balansa – nema samo direktne efekte na stanje i budućnost životne sredine, već sadrži i potencijal za veoma značajne šire, često metaekološke efekte, od kojih je od posebnog značaja energetska siromaštvo čitavih država i delova sveta, sa nepredvidivim socijalno-političkim posledicama (migracije, demografske promene, globalna kriza demokratije, uticaj na zaštitu ljudskih prava). U takvom širem kontekstu, Republika Srbija se danas nalazi u početnoj fazi svoje energetske tranzicije, sa pravnim sistemom koji je delimično usklađen sa pravnom tekovinom EU, dok je sprovođenje usvojenih pravnih normi i donetih programskih dokumenata po pravilu manjkavo, sporadično i nekonzistentno. Ako se u konkretizaciji ovako definisane ocene ode korak dalje, nameće se zaključak da je takvo opšte stanje u oblasti energetske tranzicije dodatno opterećeno suboptimalnim korišćenjem prilika koje lokalnim samoupravama u Srbiji pružaju mogućnosti prekogranične saradnje sa odgovarajućim pravno-političkim entitetima susednih država,² od kojih su mnoge već bar jednu deceniju i članice

¹ U tom smislu, na primer: De Cian, Ian Sue Wing 2019; Awaworyi Churchill, Russell Smyth, Trinh 2022.

² Uz istraživanja koja su autori ovog dokumenta sprovedi samo u okviru programa „Srbija i globalni izazovi: ka pravednijim i demokratskim javnim politikama 2”, neki od bitnih nalaza rezultat su i brojnih naučnih, praktičnih i terenskih istraživanja i uvida koja su dr Jovica Pavlović (kao učesnik) i dr Uroš Ćemalović (kao rukovodilac) ostvarili tokom realizacije međunarodnog projekta „Environmental Legislation and Sustainable Development – the State of Play in Serbia and Experiences of the Croatian EU Membership”, koji od januara 2022. godine zajednički sprovode Institut za evropske studije iz Beograda i Pravni fakultet Sveučilišta u Osijeku.

EU, što podrazumeva da imaju i brojna primenjiva iskustva kako kada su u pitanju normativne promene, tako i kada je u pitanju njihovo sprovođenje u praksi, uz prateće modele saradnje i finansiranja. Drugim rečima, javne politike u oblasti energetske tranzicije su – veoma često, i to ne samo u Srbiji – preterano centralno vođene i planirane, uz prateću metropolizaciju, to jest fokus na potrebe, očekivanja i resurse (glavnih i/ili većih) gradova. Namera ovog dokumenta nije da pruži sveobuhvatnu, metodološkom i naučnom aparaturom podržanu, sliku stanja prekogranične subcentralne saradnje u oblasti energetske tranzicije u našem delu Evrope, niti da detaljno analizira dostignuća u ovoj oblasti u državama i regionima gde je ova tranzicija pokazala najveće rezultate. Polazeći od skromnije, ali konkretnije i, verujemo, društveno korisnije ambicije, ovaj dokument ima za cilj da služi kao predložak za buduće javne politike u ovoj oblasti. Stoga će u nastavku prvo biti izložene osnovne odlike ciljanog, poželjnog modela energetske tranzicije koja bi vodila decentralizaciji i demetropolizaciji javnog delovanja u ovoj oblasti (poglavlje 1), da bi potom bile analizirane osnovne odlike trenutnog stanja u Srbiji i susednim državama članicama EU (poglavlje 2) i predložene polazne osnove za reforme postojećih javnih politika (poglavlje 3).

Osnovne odlike poželjnog modela

Idealno-tipski, po svim parametrima efektivan i efikasan model decentralizacije i demetropolizacije javnih politika u oblasti energetske tranzicije ne samo da ne postoji, već, u mnogim oblastima, ne bi bio moguć, a ponekad ni poželjan. Naime, niz normativno-pravnih, političkih, ekonomskih i socio-kulturnih preduslova za dobro funkcionisanje društva u celoj, šire shvaćenoj oblasti zaštite životne sredine (uključujući i energetska tranziciju, ali i borbu protiv

klimatskih promena)³ na najoptimalniji način može biti definisan na centralnom nivou (prve dve od pet niže navedenih odlika poželjnog modela). Drugim rečima, primena principa supsidijarnosti je vredna i poželjna tekovina svih javnih politika, ali njegova ispravna primena dovodi do potrebe da se neke transferzalne mere i aktivnosti definišu i sprovede na nivou države, pa i na nadnacionalnom nivou. Imajući u vidu – nažalost, sve više samo proklamatornu – političku intenciju Srbije da postane članica Evropske unije (EU), odlike poželjnog modela biće definisanje polazeći kako od ove činjenice, tako i od konstatacije da su četiri Srbiji susednih država već članice Unije.

1.1. Rad na usklađivanju unutrašnjeg pravnog sistema Srbije sa pravnim tekovinama EU u oblasti klastera 4 (Zelena energija i održivo povezivanje) je dinamičan, u najvećoj mogućoj meri nezavisan od toka pregovora o članstvu, i redovno prati novousvojene akte EU o oblasti energetske tranzicije. Naime, usvajanje nove pregovaračke metodologije EU (koju je Evropska komisija predložila početkom 2020. godine) dovelo je do „klasterizacije“ postojećih pregovaračkih poglavlja, tako da klasteru 4 pripadaju 4 poglavlja (14 – Transportna politika, 15 – Energija, 21 – Transevropske mreže i 27 – Životna sredina i klimatske promene). Sadržinski posmatrano, napredak pravnog sistema

³ Zbog prirode i svrhe ovog dokumenta, koje su detaljnije definisane u uvodnom poglavlju, na ovom mestu neće biti detaljnije analiziran složen odnos između sintagmi *zaštita životne sredine, borba protiv klimatskih promena* i *energetska tranzicija*; polazeći od shvatanja da se, najopštije posmatrano, druga i treća mogu shvatiti kao funkcija, odnosno razrada prve, pojam *zaštita životne sredine* će u nastavku biti korišćen u svom najopštijem značenju, kao skup svih napora koji imaju za cilj da se spreči degradacija ekosfere i unaprede uslovi za opstanak svih živih vrsta.

napredak pravnog sistema Srbije u poglavljima 15 i 27 u direktnijoj je vezi sa svakodnevnim kvalitetom života građana Srbije, posebno kada je u pitanju energetska tranzicija. U željenom modelu, usklađenost sa pravnom tekovinom EU u poglavljima 15 i 27, kada god je to moguće, postiže se bez čekanja na formalne obaveze koje proizlaze iz pregovaračkog okvira.

1.2. Na centralnom nivou (na odgovarajućem organizacionom nivou u okviru Ministarstva za zaštitu životne sredine ili Ministarstva za evropske integracije) postoji sistemski uspostavljen i efektivan mehanizam edukativne, organizacione, kao i stručne pravne, ekonomske i administrativne podrške lokalnim samoupravama za prekograničnu saradnju u oblasti energetske tranzicije. Slično modelu koji je – najčešće u radu sa građanima ili privrednim subjektima – poznat kao *one stop shop*, lokalnim samoupravama se, na jednom mestu, pružaju informacije, obuka i podrška za svaki vid prekogranične saradnje koje one, kada je u pitanju upravljanje energetske resursima, nameravaju da uspostave, realizuju ili prodube sa sličnim entitetima u drugim susednim državama. Kada je u pitanju podrška lokalnim samoupravama koje se graniče sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Bugarskom, telo na centralnom nivou deluje i kao resursni centar za informisanje i pomoć pri pripremi konkursne dokumentacije za projekte koji se finansiraju iz izvora EU.

1.3. Lokalne samouprave imaju dovoljan broj obučenih i osposobljenih službenika u sastavu svoje administracije, u čiji opseg posla (prevashodno) ulaze: 1) pitanja energetske siromaštva, 2) prekogranična lokalna saradnja u oblasti energetske tranzicije i zaštite životne sredine i 3) saradnja sa civilnim društvom po gore navedena dva pitanja. Službe

opština/okrug deluju proaktivno, a ne *ex post* i *ad hoc*, organizuju informacione kampanje i stalno su dostupni građanima. Bar deo službenika obavlja značajan deo posla kroz terenski radi i posete domaćinstvima, lokalnim institucijama i privrednicima na teritoriji lokalne samouprave. Bar dva službenika lokalne samouprave (angažovana na ovim poslovima) aktivno i istovremeno vladaju engleskim jezikom i jezikom koji se govori u susednoj državi.

1.4. Lokalne samouprave vode evidenciju organizacija civilnog društva (OCD) i različitih građanskih inicijativa koje deluju u oblasti zaštite životne sredine i energetske tranzicije, redovno ih konsultuju i, kada god za time postoji potreba i/ili obostrani interes, uključuju ih u definisanje prioriteta javnih politika. Iako, delimično, predstavlja razradu tačke 1.3., ovaj element poželjnog modela lokalnih javnih politika primenjiv je i u oblastima van pitanja energetske tranzicije. Međutim, u ovoj oblasti ima poseban značaj, pre svega zbog brojnosti pojedinačnih i lokalno specifičnih pitanja, ali i zbog brzine globalnih promena, na koje su OCD po pravilu reaktivnije.

1.5. Lokalne samouprave imaju delotvoran i stalno otvoren kanal komunikacije sa građanima koji imaju prebivalište na toj teritoriji, koji im omogućava da prijavljuju probleme, a posebno one koji se tiču proizvodnje, skladištenja, transporta i trošenja energije na lokalnom nivou. Pored mehanizma iz tačke 1.4., ni OCD nisu uvek u mogućnosti da uoče probleme koje imaju pojedinačna domaćinstva, lokalne institucije i privrednici, pa službe lokalne samouprave stalno komuniciraju i sa građanima.

Osnovne odlike trenutnog stanja⁴

Delotvorna i ka suštinskim potrebama građana usmerena prekogranična međuopštinska saradnja u oblasti energetske tranzicije, u ovom trenutku, predstavlja mnogo više izuzetak nego pravilo. Iako su razlozi za ovu situaciju brojni, mogu se svrstati u četiri velike grupe: pravno-regulatorni, političko-istorijski, ekonomski i socio-kulturni. Njihova odvojena analiza prevazilazi potrebe ovog dokumenta, pa će u nastavku biti ukazano na osnovne opšte (različitim uzrocima izazvane) odlike trenutnog stanja u oblasti energetske tranzicije, sa fokusom na stanje u Srbiji i susedne četiri države članice EU.

2.1. Iako je trenutno veoma aktuelno, pitanje energetske tranzicije je relativno novo, sa često oskudnim naučnim i istraživačkim uvidima kada su u pitanju potrebe lokalnih sredina i subdržavnih pravno-političkih entiteta. Pitanju energetske tranzicije i njenim opštedruštvenim, pravnim i ekonomskim aspektima su, na međunarodnom nivou, posvećena brojna i raznovrsna istraživanja (Armstrong 2021; Newell 2021), koja se fokusiraju i na pitanja kao što su inkluzivnost ovog procesa (Weijnen, Lukszo, Farahan 2021), ali i specifičnije teme, kao što je, na primer, odnos rodni identiteta i energetske tranzicije (Iwińska, Bukowska 2021). Međutim, retko se ovom pitanju pristupa uzimajući u obzir lokalne specifičnosti i težnju za decentralizacijom

⁴ Za potrebe ovog dokumenta i celokupnog istraživanja, predmet odvojenih analiza bila je situacija u Srbiji i četiri susedne države članice EU (Mađarskoj, Hrvatskoj, Rumuniji i Bugarskoj). Nalazi ovog istraživanja biće predstavljeni u ograničenoj meri, koja je – zbog ograničenosti prostora i specifične prirode ovog dokumenta – potrebna da ilustruje trenutno stanje i, u narednom poglavlju, pruži preporuke za reforme javnih politika.

i demetropolizacijom, dok diskurs o energetskej tranziciji veoma često postaje talac pretežno jalovih opštih geopolitičkih razmatranja (Hafner, Tagliapietra 2020; Scholten 2018). Međutim, u Srbiji i drugim državama regiona, ova tema je analizirana veoma retko i oskudno, a retki pokušaji da se sagledaju prekogranični i naddržavni aspekti energetske tranzicije se fokusiraju na preširok prostor celog Balkana i uključuju i mnogo šire pitanje klimatske tranzicije (Milat 2019). U svim državama bivše Jugoslavije, ekloško-pravne teme tek dobijaju na značaju, a javljaju se i pokušaji istovremenog sagledavanja i šireg, evropskog, i lokalnog konteksta (Duić, Čemalović 2022).

2.2 Relativno oskudna politička i ekonomska integrisanost Srbije u EU, kao i ograničeni dometi usklađenosti njenog normativnog sistema sa pravnom tekovinom Unije (a, posebno, primene već usklađenih normi) predstavljaju opšti ograničavajući faktor i za prekograničnu saradnju lokalnih samouprava u oblasti energetske tranzicije. Pregovarački klaster 4 (Zelena energija i održivo povezivanje) u pregovorima sa EU formalno je otvoren decembra 2021. godine, ali suštinskih pomaka je relativno malo. Čak i u situacijama kada postojeći normativni okvir pruža dovoljno osnova za otpočinjanje projekata energetske tranzicije, potencijali *bottom-up* pristupa ostaju nedovoljno iskorišćeni. Pozitivan primer u ovoj oblasti predstavlja Projekat „Razvoj i promocija energetske učinkovitosti i održivog urbanog okoliša u gradovima prekogranične regije Hrvatska-Srbija“ (HR-RS290)⁵; uz nesumnjive prednosti koje su doneli razmena iskustava, prenos *know-how* i uspostavljanje

⁵ Više o projektu na <https://www.osijek.hr/projekt-greenenergy/>.

preduslova za buduću saradnju, po okončanju realizacije projekta često izostaju kako nastavak saradnje, tako i trajniji efekti realizovanih aktivnosti. Pored toga, česta sistemsko okoštalost birokratskog pristupa u podnošenju i realizaciji projekata koje finansira EU ne doprinosi potrebi da se rezultati aktivnosti uvek prilagode potrebama građana i specifičnostima lokalne sredine.

2.3 Sistemski otpori postojećih javnih ekonomskih operatora u oblasti energetike, kao i sve prisutniji komercijalni interesi domaćih i stranih kompanija, otežavaju realizaciju manjih, lokalnih, specifičnim potrebama prilagođenih projekata energetske tranzicije. Postojeći pristup energetske tranziciji u Srbiji (ali i, u nešto manjoj meri, brojnim susednim državama) pretežno se oslanja na podsticanje velikih/centralizovanih državnih projekata koji podrazumevaju prelazak sa upotrebe fosilnih goriva na čistije – ali i dugoročno održivije – izvore energije u različitim oblastima industrijske proizvodnje. Iako od ključnog značaja, predloženi pristup energetske tranziciji predstavlja samo jedan vid njene realizacije, a potencijali *bottom-up* pristupa energetske tranziciji ostaju nedovoljno istraženi, posebno u Srbiji, gde smanjenje zagađenja životne sredine, pritom, predstavlja težak zadatak koji neminovno iziskuje i aktivnije građansko angažovanje.⁶

⁶ Dobar primer ekonomski i operativno složenijeg projekta, pritom prilagođenog potrebama lokalnih sredina, predstavlja „One Sun Connecting North and South”, čiji je cilj da obezbedi infrastrukturu za korišćenje solarne energije za zgrade u javnoj svojini u 16 gradova i opština u Hrvatskoj. Druga bitna pouka koju pruža ovaj projekat je da je prenos know-how i dobrih praksi sa drugim nacionalnim i subnacionalnim entitetima moguć i kada ne postoji (zajednički) pogranični prostor, pa čak i u odsustvu sličnih ekosistemskih i geografskih odlika.

2.4. Postojeći projekti energetske tranzicije koji se sprovode na lokalnom nivou u Srbiji su, po pravilu, praćeni teškim i složenim administriranjem, uz pozive koji često imaju kratke rokove za prijavu, sa malim ili nikakvim učešćem građana i organizacija civilnog društva i bez systemske *ex ante* i *ex post* procene efekata. Jedan od najrečitijih primera predstavlja renoviranje stambenih objekata kako bi bili energetski efikasniji (uglavnom, zamena stolarije i bolja izolacija) i opremanje domaćinstava efikasnijim i čistijim sistemima grejanja. Iako realizacija ovakvih projekata ima nesumnjive pozitivne efekte, njeni učinci su limitirani na one građane koji su ispunili niz prethodnih formalnih uslova, a pritom su u stanju da sufinansiraju radove, čija cena uglavnom višestruko prevazilazi sredstva koja za te namene dodeljuje opština. Do sličnih zaključaka se može doći i analizom sličnih subvencija koje su lokalne vlasti dodeljivale u Mađarskoj, gde su najveći problemi takođe bili opseg potrebnih investicija i radova, kao i rizici zloupotrebe sredstava. Uz navedeno, pitanje energetskog siromaštva nužno nameće i potrebu da se politike energetske tranzicije integrišu sa socijalnim i politikama borbe protiv siromaštva, što je veoma retko slučaj. I u situacijama kada konsultuju građane koji žive na njihovoj teritoriji, to čine uglavnom u formi anketa sa više ponuđenih odgovora, gubeći iz perspektive brojne specifične probleme i potrebe.

2.5. U kontekstu aktuelne energetske krize, pojačane efektima rata u Ukrajini, biće gotovo nemoguće značajno smanjiti već postojeću visoku zavisnost celokupnog energetskog sistema Srbije od uglja, nafte i gasa. Ovaj zaključak važi kako za velike, nacionalne sisteme, preko brojnih potrošača srednje veličine, tako i za značajan broj manjih privrednih subjekata i pojedinačnih domaćinstava. U gotovo

svim susjednim državama, a posebno u onim koje su članice EU, situacija je bitno drugačija po ovom pitanju. Tako, recimo, nuklearna elektrana Krško pokriva 17% energetske potrebe Hrvatske, vetar 9,5%, ugljik 7%, biomasa 5,5%, a solarna energija, geotermalna energija i nafta čine manje od po 1%. Susjedna Bugarska je, uz Poljsku, jedna od prvih evropskih država koje su, krajem aprila 2022. godine, prestale da uvoze ruski gas. Međutim, Bugarska nije iskoristila ovu priliku da pokrene ozbiljnu javnu raspravu o prekidu uvoza ruskog gasa, kao prilici za ubrzanje energetske tranzicije, koja se u ovoj državi odvija sporo.

2.6. Pitanje energetske siromaštva nužno nameće i potrebu da se politike energetske tranzicije integrišu sa socijalnim i politikama borbe protiv siromaštva, što je veoma retko slučaj. Jave politike u oblastima socijalne brige i zaštite – shvaćene u najširem smislu – najčešće deluju palijativno i veoma retko uključuju brigu o suzbijanju energetske siromaštva.

2.7. Komunikacija sa građanima, kao i njihovo sveobuhvatno i pravovremeno informisanje često izostaju. I u situacijama kada konsultuju građane koji žive na njihovoj teritoriji, to čine uglavnom u formi anketa sa više ponuđenih odgovora, gubeći iz perspektive brojne specifične probleme i potrebe.

Osnovne preporuke za reforme postojećih javnih politika

Kao što proizlazi iz podataka, uvida i zaključaka izloženih u prethodna dva poglavlja, kada je u pitanju decentralizacija i demetropolizacija javnih politika energetske tranzicije u Srbiji, odlike trenutnog stanja su, po brojnim parametrima, veoma daleko od poželjnog modela. Iako bi se preporukama za reforme postojećih i uvođenje novih javnih politika mogao posvetiti značajno duži tekst, mogu se sistematizovati u pet većih celina. Kao što je to slučaj i u poglavlju 1, neke od ovih celina odnose se pretežno na centralni državni nivo, a neke pretežno ili isključivo na nivo lokalnih samouprava.

3.1 Prenošnje pravnih tekovina, bitnih elemenata javnih politika i dobrih praksi EU u oblasti energetske tranzicije treba sprovoditi ubrzano i nevezano za formalne procese pregovora o članstvu. Iako je nesumnjivo da ovo prenošenje i primena ne treba da budu integralni, nekritički i bez osvrtnja na specifične potrebe Srbije, teško nadoknadivo zaostajanje Srbije u brojnim oblastima – od kojih prilagođavanje i primena pravnog okvira u oblasti energetske tranzicije ne spadaju u teže – ne dozvoljava politička oklevanja, birokratske prepreke i čekanje na razrešenje geopolitičkih nedoumica. Kako su nedvosmisleno ukazali rezultati sprovedenih istraživanja, ekonomska, politička i pravna neintegrisanost Srbije u modele koji su u primeni u brojnim susednim državama predstavljaju ključnu prepreku za bolju prekograničnu saradnju njenih lokalnih samouprava sa ekvivalentnim entitetima susednih država EU, što je posebno uočljivo u oblastima zaštite životne sredine i energetske tranzicije.

3.2 Na centralnom nivou, uspostaviti nove i ojačati postojeće mehanizme edukativne, organizacione, kao i stručne pravne, ekonomske i administrativne podrške lokalnim samoupravama za prekograničnu saradnju u oblasti energetske tranzicije. Kako su pokazale SWOT i *cost-benefit* analize (ne)uspelih lokalnih politika zelene/energetske tranzicije u susednim državama, najbolje učinke pokazale su centralno vođene inicijative, koje pružaju opšti logistički i operativni okvir, pri tome dajući što veću slobodu lokalnim instancama kada je u pitanju sprovođenje i prilagođavanje specifičnim potrebama sredine. U ovom kontekstu, uspešan primer pruža Odeljenje za održivi razvoj, koje se nalazi direktno pod ingerencijom premijera Rumunije i koje je formirano u aprilu 2017. godine, zaduženo je za implementaciju *Agende 2030* (aktuelne evropske agende za održivi razvoj). U okviru programa koji Odeljenje za održivi razvoj sprovodi, do 2026. godine planirana je obuka od 2500 eksperata za razvoj i primenu politika održivog razvoja, od kojih bi, po okončanju programa obuke, 75% trebalo da deluje na nivou lokalnih samouprava, radeći, između ostalog, i na razvoju prekogranične saradnje. Imajući u vidu srazmeru u broju stanovnika, ovakvo posebno telo moglo bi da započne sa obukom znatno manjeg broja eksperata (u početnoj fazi, do 300), sa programima obuke od nekoliko nedelja do nekoliko meseci i sa relativno brzom osposobljenošću za rad.

3.3. Temeljno revidirati sve već postojeće modele energetske tranzicije koje primenjuju lokalne samouprave: smanjiti administriranje, redukovati ad hoc pristup, učiniti efektivnim učešće građana i organizacija civilnog društva i sistemski obavljati *ex ante* i *ex post* procene efekata. Ova preporuka ne iziskuje posebno obrazlaganje, jer su slabosti

postojećih modela višestruko potvrđene kako domaćim iskustvima, tako i u uporednoj praksi, a posvedočene su i kroz SWOT i *cost-benefit* analize javnih politika u susjednim državama, obavljene za potrebe sprovedenog istraživanja. Najbitnija odlika ove preporuke je da, za razliku od mnogih drugih politika u oblasti energetske tranzicije, ne iziskuje dodatna finansijska sredstva, već samo promenu u pristupu, veću otvorenost i inovativnost.

3.4 Podići kapacitete administracija lokalnih samouprava i, čak i kada to nije moguće, promeniti i prilagoditi način rada tako da bolje odgovori specifičnim lokalnim potrebama u oblastima energetske tranzicije i prekogranične saradnje. Ni ova preporuka suštinski ne iziskuje značajna dodatna finansijska sredstva, a posebno ne ako se uzmu u obzir kako celokupni izvorni budžeti opština i gradova, tako i sredstva od transfera. Gradovi i sve veće opštine trebalo bi da u sastavu svoje administracije imaju bar 3-5 dovoljno obučениh i osposobljenih službenika u čiji opseg posla (prevashodno) ulaze: 1) pitanja energetskog siromaštva, 2) prekogranična lokalna saradnja u oblasti energetske tranzicije i zaštite životne sredine i 3) saradnja sa civilnim društvom po gore navedena dva pitanja. Zatim, službe lokalnih samouprava treba više da deluju proaktivno, da značajan deo posla obavljaju kroz terenski radi i posete domaćinstvima, lokalnim institucijama i privrednicima na teritoriji lokalne samouprave.

3.5. Postojeće javne politike u oblasti energetske tranzicije, kada je god to moguće, inovirati uvidima iz socijalnih i politika borbe protiv siromaštva, uz redefiniciju pojma energetski ugroženog potrošača. Naime, pitanje energetskog siromaštva, iako se sporadično pominje, adresirano je samo kroz politike *ad hoc* subvencija, bez sistemskog uvida u to kako

građani nabavljaju, troše i štede energiju. U ovoj oblasti postoje brojne lokalne specifičnosti, od kojih su brojne socijalno, kulturno, politički, geografski i klimatski uslovljene. Upravo zbog bitnog udela poslednja dva faktora, prekogranična iskustva drugih lokalnih samouprava bila bi od posebnog značaja za inoviranje postojećih politika energetske tranzicije. Analize javnih politika u susednim državama obavljene za potrebe sprovedenog istraživanja nedvosmisleno ukazuju da prednosti i potencijali zajedničkog (uglavnom prekograničnog) delovanja većeg broja lokalnih samouprava značajno pretežu u odnosu na slabosti i teškoće koje iz prate; ovaj zaključak potvrđuje i primer zajedničke nabavke fotonaponskih sistema u okviru projekta „One Sun Connecting North and South”.⁷ Kroz zajednički rad, lokalne samouprave ne samo da smanjuju troškove i administriranje, već stižu priliku da nauče kako se sličnim problemima pristupa u drugačijim geografskim i ekonomsko-socijalnim kontekstima.

⁷ O celom projektu, <https://rea-sjever.hr/onesun/en/home/>. O primeni u Belom Manastiru, <https://www.energetika-net.com/obnovljivi-izvori/beli-manastir-u-javnoj-nabavi-fotonaponskih-sustava>.

Bibliografija

Armstrong, John (2021), *The Future of Energy: The 2021 guide to the energy transition -renewable energy, energy technology, sustainability, hydrogen and more*, London: Energy Technology Publishing.

Churchill, Sefa Awaworyi; Smyth, Russell Smyt; Trinh, Trong-Anh Trinh (2019), „Local area crime and energy poverty“, *Energy Economics*, 114 (1): 162–188.

De Cian Enrica; Sue Wing, Ian (2019), „Global Energy Consumption in a Warming Climate“, *Environmental and Resource Economics*, 72 (2): 365–410.

Duić, Dunja; Ćemalović, Uroš (2022), *Zakonodavstvo zaštite okoliša i održivi ekonomski razvoj u EU*, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera – Pravni fakultet.

Hafner, Manfred; Tagliapietra, Simone (eds.)(2020), *The Geopolitics of the Global Energy Transition*, Berlin: Springer.

Iwińska, Katarzyna; Bukowska, Xymena (2022), *Gender and Energy Transition - Case Studies from the Upper Silesia Coal-mining Region*, Berlin, Springer.

Milat, Andrea „Climate and Energy Transition in the Balkans“, <https://rosalux.rs/rosa-publications/climate-and-energy-transition-in-the-balkans/>>, (pristupljeno 12. maja 2023).

Newell, Peter (2019), „Trasformismo or transformation? The global political economy of energy transitions“, *Review of International Political Economy*, 26 (1): 25–48.

Scholten, Daniel (2018), *The Geopolitics of Renewables*, Berlin: Springer.

Wejinen, Margot; Lukszo, Z; Fahrani, Samira (2019), *Shaping an Inclusive Energy Transition*, Berlin: Springer.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.21:352.9(497.11)
620.9(497.11)

ЋЕМАЛОВИЋ, Урош, 1977-

Na šta mislimo kada kažemo --. Energetska tranzicija kroz prekograničnu међуопштинску saradnju / Uroš Ćemalović, Jovica Pavlović, Stefan Stojaković. – Beograd : Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Univerziteta : Institut za demokratski angažman jugoistočne Evrope, 2023 (Beograd). – 16 str. ; 18 cm. – (Edicija Trg)

Tiraž 100. – "Ova publikacija je nastala u okviru projekta 'Program stipendija (fellowship) Fondacije za otvoreno društvo – drugi ciklus.'" → kolofon. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Bibliografija: str. 16.

ISBN 978-86-82324-41-6 (IFDT)

1. Павловић, Јовица, 1989- [аутор]
а) Јавне политике-- Локална самоуправа-- Србија б) Енергетска ефикасност-- Србија

COBISS.SR-ID 121791241